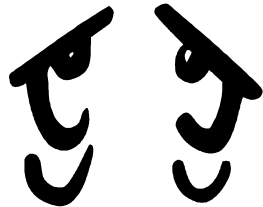

AJOVÄSYMYS - TERVEYDEN VAARANTAJA?

Vuonna 1999 Helsingin yliopiston psykologian laitoksen liikennetutkimusyksikön toimesta toteutettiin kaksi tutkimusta joiden tarkoituksena oli selvittää ammattikuljettajien ajoväsymyksen ja terveydentilan mahdollista yhteyttä. Tutkimukset toteutettiin kuljettajien keskuudessa tehtynä kyselytutkimuksena ja tarkastelemalla raskaiden ajoneuvojen osallisuutta kuolonkolareissa. Huolimatta siitä, että ajoväsymystä on tutkittu maailmanlaajuisesti suhteellisen paljon, ei tutkimus ole kohdistunut ensisijaisesti ammattikuljettajiin. Tämä on johtanut joissakin maissa (mm. Englannissa ja Yhdysvalloissa) räikeisiin poliittisiin linjavetoihin, joissa yksityiskuljettajilla tehtyjen tutkimusten tulokset on yleistetty koskemaan myös ammattikuljettajia. Tästä karkeimpana esimerkkinä voidaan mainita tutkimukset joissa uniapnean on todettu heikentävän olennaisesti yksityiskul-

jettajan ajokykyä ja tämän myötä hoitamattomaa uniapneaa sairastavan ammattikuljettajan ajo-oikeus on evätty. Jo vuonna 1996 em. liikennetutkimusyksikön ja Haagan Neurologisen tutkimuskeskuksen yhteistyönä toteutetussa tut-

kimuksessa osoitettiin lievää uniapneaa sairastavan linja-autonkuljettajan suoriutuvan monotonisesta ajotehtävästä verrokien tavoin, mikä asettaa em. kaltaiset säännökset ja yksittäisten kuljettajien oikeusturvan kyseenalaiseksi.

Em. tutkimusten suunnitteluvaiheessa oli kuljetusalalla jo virinnyt keskustelu ammattikuljettajien ajo-aikalainsäädännön soveltuvuudesta ja toimivuudesta ja tutkimusten toivottiinkin tuovan perusteltua lisätietoa ko. aiheeseen. Yleisimmin esitetty väite sille, ettei ajo-aikalainsäädännön tiukentamiselle ole perusteita, oli se etteivät tilastot osoita väsymyksellä olevan merkittävää osuutta liikenneonnettomuuksiin, joissa ammattikuljettajat ovat

osallisina. Tämä keskustelu antoi perusteen tarkastella ammattikuljettajien onnettomuustilastoja ja pyrkiä selvittämään mitkä ovat vaihtoehtoisia onnettomuuksiin vaikuttavia riskitekijöitä.

Tutkimuksen tulosten mukaan vuosina 1991-97 tapahtui 337 sellaista kahden ajoneuvon kuolonkolaria, jossa raskas ajoneuvo oli ollut osallisena. Onnettomuuksista 16 %:ssa raskaan ajoneuvon kuljettaja oli todettu ensisijaiseksi syylliseksi onnettomuuteen. Tyypillisimmillään onnettomuudet olivat yöaikaan tapahtuneita kahden ajoneuvon yhteentörmäyksiä. Yli puolessa tapauksista onnettomuuden oli katsottu johtuvan kuljettajan tarkkaavaisuus- tai tilanteen arviointivirheestä. Hyvin harvoin (vain noin 4 %:ssa tapauksia) kuljettajan väsymys oli kirjattu onnettomuuteen vaikuttaneeksi riskitekijäksi. Huomionarvoista oli kuitenkin se, että 12 %:lla ammattikuljettajista oli todettu krooninen sairaus. Todetut sairaudet olivat varsin heterogeenisiä, käsittäen mm. sydän- ja verisuonisairaudet, sekä tuki- ja liikuntaelinten sairaudet. Kun useat onnettomuusriskiin mahdollisesti vaikuttavat yksilö- ja tilannetekijät (mm. kuljettajien ikä,

ajokokemus ja tapahtuma-aika) kontrolloitiin, osoittivat tulokset kuljettajan kroonisen sairauden olevan merkittävä onnettomuuksiin altistava tekijä. Ne kuljettajat, joilla oli todettu krooninen sairaus, olivat yli kolme kertaa todennäköisemmin olleet onnettomuuksissa syyllisinä osapuolina. Tämä tulos oli varsin yllättävä ja herätti monia kysymyksiä, keskeisimpänä niistä sen, että mikä selittää kroonisten sairauksien ja onnettomuusriskin välistä yhteyttä. Ts. onko mahdollisesti olemassa jokin kolmas tekijä, jolle krooninen sairaus altistaa ja joka puolestaan lisää onnettomuusriskiä.

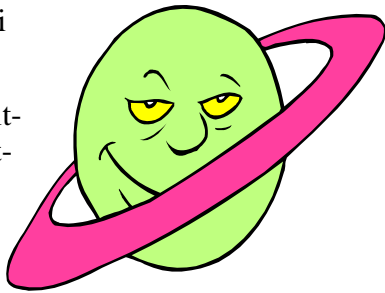
Tätä kysymystä lähdettiin selvittämään Rahtarit ry:n kuljettajien keskuudessa tehdyllä kyselytutkimuksella. Jo aikaisemmin yksityisen kuljetusyrityksen kuljettajien parissa tehdyssä kyselytutkimuksessa ajoväsymyksen oli todettu olevan suhteellisen yleistä mutta tieto siitä miten ajoväsymys ja kuljettajien työn luonne mahdollisesti vaikuttavat kuljettajien terveydentilaan puuttui kokonaan. Tutkimusta suunniteltaessa oli hämmästyttävää todeta, ettei ajoväsymyksen ja terveydentilan mahdollista yhteyttä oltu Suomessa tai

ulkomailla tutkittu juuri lainkaan.

Tutkimusta varten laadittu kyselylomake lähetettiin kesällä 1999 satunnaisesti valituille 2000 Rahtareiden jäsenelle, joista 669 (34 %) palautti kyselyn. Heistä lähes puolet oli ns. pitkää matkaa tekeviä kuljettajia, neljännes jakelukuljettajia ja loput vaarallisten aineiden, puutavaran tai linja-autonkuljettajia. Vastanneiden kuljettajien taustatekijöiden tarkastelu osoitti heidän olevan yleensä noin 36-40-vuotiaita, varsin pitkän ammattikokemuksen omaavia kuljettajia. Aikaisemman tutkimuksen mukaisesti kuljettajista noin joka neljäs raportoi kokeneensa kyselyä edeltävien kolmen kuukauden aikana vaikeuksia pysyä virkeänä vähintään 20 %:ssa työajoista. Noin viidennes kuljettajista kertoi torkahtaneensa rattiin työajon aikana vähintään kaksi kertaa ko. ajanjaksolla ja 8 % kertoi joutuneensa torkahduksen johdosta ns. läheltä piti –tilanteeseen. Em. ajoväsymystä ilmentävät ongelmat esiintyivät useammin pitkää matkaa ja –työvuoroa tekevien kuljettajien keskuudessa vaikkakaan ko. kolmen kuukauden arvioitu ajomäärä sinällään eli ns. altistus ei vaikuttanut niihin.

Kuljettajista 25 % raportoi heillä todetun jonkin kroonisen sairauden (useimmiten tuki- ja liikuntaelinten sairaus) kyselyä edeltävän kolmen vuoden aikana, mikä vas-

taa koko suomalaisen keski-ikäisen miesväestön keskuudessa ilmenevää kroonisten sairauksien esiintyvyyttä. Edelleen kuljettajista 31 % arvioi oman terveydentilansa huonoksi tai korkeintaan tyydyttäväksi. Nukkumistottumuksista kysyttäessä vastaajat arvioivat nukkuvansa keskimäärin seitsemän tuntia vuorokaudessa, joskin 12 % vastaajista arvioi nukkuvansa säännönmukaisesti vain noin viisi tuntia.

Useiden taustatekijöiden (mm. ikä, kuljettajatyyp- pi, työkokemus, sairaudet) samanaikainen tilastollinen tarkastelu osoitti ajoväsymyksen ja sitä ilmentävien ongelmien (ajon aikainen torkahdus ja läheltä piti -tilanteet) olevan voimakkaasti yhteydessä pitkiin ajovuoroihin ja sen myötä syntyvään univajeeseen. Subjekttiivisen terveydentilan ja univajeen yhtäaikainen tarkastelu osoitti ajoväsymystä ilmentävien ongelmien olevan huomattavasti yleisempää niiden kuljettajien keskuudessa jotka kokivat oman terveydentilansa korkeintaan tyydyttäväksi ja joilla ilmeni univajetta. Näistä kuljettajista 48 % oli kokenut vaikeuksia pysyä virkeänä vähintään joka viiden-

nessä työajossa, 40 % oli torkahtanut vähintään kaksi kertaa ja 8 % oli joutunut läheltä piti –tilanteeseen. Niistä kuljettajista jotka kokivat terveydentilansa hyväksi ja joilla ei ilmennyt univajetta, 11 % oli kokenut vaikeuksia pysyä virkeänä vähintään joka viidennessä työajossa, 10 % oli torkahtanut vähintään kaksi kertaa ja 4 % oli joutunut läheltä piti –tilanteeseen.

Edellä esitettyjen lukujen valossa huonon terveydentilan ja univajeen yhteys ajoväsymykseen ja sitä kautta yleistä liikenneturvallisuutta vaarantaviin tilanteisiin vaikuttaa selvältä. Tulosten perusteella voidaan myös esittää, että pitkät ajovuorot ja siitä aiheutuva univaje ovat mitä todennäköisimmin kuljettajan terveydentilaa olennaisesti heikentäviä tekijöitä jotka tulisi pyrkiä kitkemään pois kuljetusalalta. Onneksi tulokset osoittivat myös sen, että se kuljettajaryhmä jolla em. ongelmat esiintyvät on lukumäärällisesti suhteellisen pieni, ts. vakavia ajoväsymykseen ja terveydentilaan liittyviä ongelmia esiintyi noin 5 %:lla ammattikuljettajista. Jos tulokset yleistetään maanlaajuisesti voidaan niiden arvioida koskevan kuitenkin muutamaa tuhatta suomalaista ammattikuljettajaa.

Ajoväsymys on kuljetusalalle yleisesti ottaen vaikea ongelma. Tämän päivässä tulostavoitteisessa yhteiskunnassa yrityksen tulokset asetetaan

usein henkilöstön hyvinvoinnin edelle. Tämä on tyypillistä lyhyen tähtäimen ajattelua. Vaihtoehtoisesti voidaan myös esittää että pitemmällä tähtäimellä em. ongelmat johtavat työntekijöiden terveystalouden huonontamiseen kasvuun ja alan houkuttavuuden laskuun. Jo nyt em. tutkimustulokset saivat aikaan mm. sen, että ainakin ammattiliittojen keskuudessa on ruvettu kiinnittämään enemmän huomiota kuljettajien terveydentilaan ja hyvinvointiin. Voi vain toivoa, että ko. ongelmaan kiinnitetään myös lisääntyvästi huomiota kuljettajien itsensä, työnantajien ja toimitusten tilaajien keskuudessa.

Tutkimusten valmistuttua ja niitä esiteltäessä kansainvälisissä konferensseissäkin selvisi, että alan asiantuntijat ja tutkijapiirit olivat olleet siinä käsityksessä, ettei ajoväsymyksen ja heikentyneen terveydentilan välillä ole mitään yhteyttä. Em. tutkimukset olivat maailmassa ensimmäiset laatuaan, joissa tällainen käsitys osoitettiin täysin perusteettomaksi ja vääräksi.

Helinä Häkkänen

Tutkija, psykologian tohtori (PsT)

Helsingin yliopisto

